

СВ. АРАНЂЕО – ВРШЊАК СВРЉИШКИХ ОДЛОМАКА ЈЕВАНЂЕЉА

Апстракт: Рад чине три уводна поглавља монографије “Св. Аранђео код Пирковца, манастир – црква – манастир”. Која је у припреми за штампу. Сматра се да је ова богомоља настала у доба Немањића, из чега је нејасно да ли се ради о периоду када су Немањићи владали Србијом или о периоду када су под њиховом влашћу били и Сврљиг и околина. То је и био повод за покушај аутора да време настанка ближе определи. На основу расположивих материјала, долази се до закључка да је манастир настао око половине XIII века и да је вршњак Сврљишких одломака јеванђеља, за које се зна да су настали 1279. године. У прилог овом закључку иде и тврдња да је, захваљујући Сврљишким одломцима јеванђеља, овај манастир сматран “центром свеколике учености”.

Кључне речи: Св. Аранђео, Св. архистратиг Гаврило, манастир, црква, натпис, “снимак” натписа, предања и пописи.

Манастир Свети Архангел

Св. Аранђео, мало познати храм код села Пирковца, у општини Сврљиг – заслужује пажњу из више разлога. Не зна се време његовог настанка. Сва досадашња истраживања нису отишла даље од констатације да је то стара богомоља. О тој старости нема ближих података. Предања, која су забележена, до те мере су временски недефинисана да настанак везују за “доба” односно “време” Немањића³¹¹. Црквени извори такође не нуде ништа више од тога: у Летопису Св. Аранђела и у календару Нишке епархије за 1900. годину, налази се податак да је црква “подигнута у време Немањића.”³¹² Из овакве формулације није јасно да ли се ради о периоду када су Немањићи владали Србијом или о периоду када су под њиховом влашћу били и Сврљиг и околина. Јер, налазећи се у пограничном делу византијског царства према Србији, Сврљиг и околина били су у оквиру српске државе само повремено.

Суочени са овом нејасноћом, неки аутори и не покушавају да настанак Св. Аранђела временски прецизно одреде, већ се задовољавају констатацијом да је “реч о манастиру и цркви знатно старијег

датума, из средњег века.”³¹³ Има, међутим, и аутора који; полазећи од тога да “недостатак српских извора умањује могућност конкретнијем закључку о времену настанка манастира”, заступају мишљење да “хипотеза о изградњи у време Немањића” може временски да се определи на “раздобље од око половине XIV до тридесетих година XV века, када су ови крајеви са Нишем потпали под власт Турака.”³¹⁴ У ову групу спадају и аутори који прихватају као поуздан податак да је црква “подигнута 1518. године”, односно да је “сазидана и пописана 1518. године.”³¹⁵ На тај начин време изградње везује се за интервал од близу једног века.

Постоји, међутим, и један податак који овај интервал продужава на око три и по века! Тај податак гласи: “Првобитни облик манастира је византијски”, што иде у прилог мишљењу да је “зидан у старије доба, и најлакше у Немањићевом.”³¹⁶ Овај податак потиче из 1882. године. Нешто слично записано је и око 60 година касније, када је о архитектури црквене грађевине констатовано:

³¹¹ М. Ђ. Милићевић: “Кнежевина Србија”, Београд, 1876, стр. 836; Феликс Каниц: “Србија земља и становништво”, Београд, 1989, књ. II, стр. 368. и Алекса Васиљевић: “О манастиру Св. Арханђелу у Пирковцу” – “Етно-културолошка зборник”, Сврљиг, 2001/2002, књ. VII, стр. 233.

³¹² Црквени календар са шематизмом Нишке епархије за 1900. годину, Ниш, 1899, стра. 56. и “Етно-културолошки зборник”, Сврљиг, 2001/2002, књ. VII, стр. 235.

³¹³ Др Сретен Петровић: “Митологија, магија и обичаји” - Културна историја Сврљига, Ниш, 1992, књ. I, стр. 23.

³¹⁴ Група аутора: “Језик, култура и цивилизација” – Културна историја Сврљига Ниш, 1992, књ. II, стр. 237.

³¹⁵ Ст. Станојевић: “Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка”, Загреб, 1929. књ. IV, стр. 570. Др Владимир Р. Петровић: “Преглед црквених споменика кроз повесницу српског народа”, Београд, 1950, стр. 10.

³¹⁶ Алекса Васиљевић: “О манастиру Св. Арханђелу у Пирковцу” – “Етно – културолошки зборник”, Сврљиг, 2001/2002, књ. VII, стр. 234.

“Стил је неправилан, али, ипак, може се рећи византијски.”³¹⁷ Да ли је византијски утицај при грађењу довољан за закључак да је грађевина настала за време владавине Стевана Немање, тј. између 1169. и 1196. године, тешко је рећи. Ово утолико пре што је, осим византијског стила, за грађевину карактеристично да има једно кубе, а то се сматра једним од обележја каснијег рашког стила. У сваком случају, питање времена изградње било је и остало велика непознаница.

Од натписа до предања

Податак о изградњи Св. Аранђела постојао је на самој грађевини, на венцу кубета. Ту је био уграђен натпис о томе ко је и када саградио храм. Тај натпис, међутим, “премазан” је приликом оправљања и дограђивања храма 1857. године.³¹⁸ Шта је била његова пуна садржина, остало је непознато. Зна се само да је, након “премазивања” односно кречења, учитељ школе Св. Аранђео “снимио” тај натпис 1860. године и послао га Српском ученом друштву у Београду. То је било прво “скидање” текста са венца кубета и, захваљујући томе, он је добрим делом сачуван.

На кубету су, судећи према “снимку”, постојала два натписа и оба су почињала на исти начин: “Изкождением оца и поспешением

сина и свршением светога духа . . .”³¹⁹ Други део реченице у једном натпису гласи: “съзида се сеј свети боженствени храм светих архистратига Михаила и Гаврила”, а у другом: “Пописа се сеј труло светога архистратига Михаила Гаврила.” Из овога се може закључити да се први натпис односи на изградњу, а други на живописање храма. Остали део текста у првом натпису гласи:” ... и прочин сил бесплатних при умну Марко и пописа них умну Јоану трудом и послушанием раб божих Станимира Чочича и сина его Јоана и ... Гјуре о Рудника Радослава Радивоевин, а ... кто шћо положил...га.” Овај део текста у другом натпису гласи:” ... трудом и пошћанием раба божиа презвитера Ивана и брата его М. ...” Не само, дакле, да се из оба натписа не види година изградње, односно живописања, већ се јасно не виде ни имена људи чијим је “трудом и ХХХХнием” то учињено. Отуда је објављивање овог текста пратио коментар да “иако је ово снимак, а не прост препис”, он “као да није тачан”, али да “кругови сунца и месеца и индикат, који су ту забележени, падају само 1518. године.” Констатација да “снимак” “као да није тачан”, чини садржину текста недовољно поузданом. То, поред осталог, произилази и из чињенице да је место, где су уписане године, “било искварено, те је у снимку празнина.”³²⁰ Но, највећи део текста био је читљив и после премазивања односно кречења.

³¹⁷ Извештај Благоја Р. Поповића, пароха у Св. Аранђелу, архијерејском намеснику у Сврљигу бр. 124/1939. од 8. маја 1940.

³¹⁸ Алекса Васиљевић: “О манастиру Св. Арханђелу у Пирковцу” – “Етно – културолошки зборник”, Сврљиг, 2001/2002, књ. VII, стр. 233.

³¹⁹ Љуб. Стојановић: “Стари српски записи и натписи”, Београд, 1982, књ. I, стра. 132.

³²⁰ Исто.

Људи који су се касније бавили садржином натписа, гледали су на њих упрошћено и приказивали су их као један натпис. На то је свакако пресудно утицала чињеница да су оба натписа почињала на исти начин. По др Стевану Мачају натпис је гласио: “Сеј боженствени храм и собор архистратига Гаврила и Михајла поджесја издивением и трудом браће Радована и Радослава Радивојевића од Рудника града ... год.”³²¹ То је у ствари, скраћена и фактографски делом нетачна интерпретација садржине натписа. У њој се, као ктитори, помињу браћа Радован и Радослав Радивојевић, иако се на “снимку” налази само име Радослава Радивојевића. Не знајући за овај “снимак”, неки аутори прихватили су ову интерпретацију као аутентичну.³²² Аутори, пак, који су користили “снимак” из 1860. године, прихватили су као аутентичан податак из коментара да је храм сазидан 1518. године! На тај начин, спајањем два натписа, њиховим скраћивањем и слободним интерпретирањем, на једној, и некритичким прихватањем податка о години градње, на другој страни, стварана је погрешна представа о настанку храма.

Осим “снимка” из 1860, постоји “снимак” натписа из 1889. године. Њега је “скинуо” непознати

црквени летописац и, с обзиром на то да је текст још био читљив, имао је прилику да га препише дословно. Али, он се као и претходници, задовољио спајањем два натписа и њиховим слободним интерпретирањем. По њему, натпис је гласио: “Благословенијем Оца, попјешенијем Сина и свршенијем Свјатога духа созидасја храм сеј од Никослава Радивојевића брата јего Јована од Рудника града.”³²³ Почетак овог текста није споран. Спорно је како су имена Станимира Чочоча и сина Јована замењена именом брата Јована. Објаснивши да се “лето не зна које је, јер се ту, где су биле записане године”, налази “велика пукотина” и да је све то “замазано малтером и сада се ништа не види”, летописац је додао да је црква те године “оправљана и изнутра малана” и да је “тада све старо малтерисање остругано.”³²⁴ На тај начин, о натписима је изгубљен сваки траг.

Све ове верзије натписа не садрже, дакле, годину изградње храма. То није ништа необично ако се има у виду да је до “скидања” текста дошло после 1860. године, када је његов добар део био оштећен. Необично је, међутим, велико шаренило у “скидању” имена ктитора: по једној верзији то су била браћа Радован и Радослав Радивојевић, а по другој – Никослав Радивојевић и његов брат Јован! Од Станимира Чочоча и његовог сина Јована, као и од Грује који се спомињу на “снимку” из 1860. године нема ни трага! Али, то није све. За разлику од претходна

³²¹ Стеван Мачај: “Грађа за топографију округа књажевачког”, Гралсник Српског ученог друштва, Београд, 1866, књ. II, стр. 317

³²² Мил. А. Костић: “Књажевац и стари књажевачки округ у прошлости и садашњости”, Београд, 1933, стр. 30. и др Сретен Петровић: “Митологија, магија и обичаји” – Културна историја Сврљига, Ниш, 1992, књ. I, стр. 23.

³²³ “Етно – културолошки зборник”, Сврљиг, 2001/2002, књ. VII, стр. 235.

³²⁴ Исто.

два “снимка”, у којима је изричито наведено да је храм посвећен светим архангелима Гаврилу и Михаилу, “снимак” из 1889. године не садржи тај податак. Он се Једноставно односи на цркву Св. Архангел! Разлог за то лежи у чињеници да је под овим називом у то време подразумеван храм Светог архангела Гаврила. Ако се има у виду да је у XV веку храм пописиван као манастир Св. Архангел, о чему ће касније бити речи, онда се намеће закључак да се под тим називом и тада подразумевао храм Св. архангела Гаврила. У прилог томе иде и податак пароха Михаила Соколова из 1923. године да је назив храма “само црква Св. архангел Гаврил.”³²⁵ Тако, у ствари, настаје још једна дилема: како то да се назив храма у XV веку везивао за једног архангела кад из најстаријих “снимака” текста са кубета јасно произилази да је задужбина посвећена Светим архангелима Гаврилу и Михаилу?

Било како, после оштећења дела натписа, подаци о години изградње и о именима ктитора, препуштени су заборава. Време је после пролазило, а о изградњи храма настало је предање. Оно се преносило с колена на колена, мењано је и допуњавано, губило је од своје аутентичности, а главни јунаци, градитељи храма, постали су Вуја и Груја Радуловић! Ствар је тиме још више закомпликована.

Прва, најстарија верзија предања гласи:

“... У доба Немањића живела су у Руднику два брата, Вуја и Груја Радуловић; Један од њих оде у далек свет за крухом, а други остане код куће, стекне многа земаљска добра, али га спопадне неизмерна чежња да сазна нешто о брату, чуо је да му је брат у Цариграду и крене тамо. На путу сретне неког путника који је долазио оданде и који му рече да се упутио у Рудник, јер се нада да ће тамо поново видети свог брата. Тада се Вуја и Груја препознају и, радосни због овог срећног и неочекиваног сусрета, заветују се да у близини хана, где су се срели, саграде манастир. Тако је настао Св. Арханђел, задужбина посвећена Св. Арханђелу Гаврилу.”³²⁶

Нешто касније, предање је записано у другој варијанти:

“Живела су, веле, некад на Руднику два брата: Вуја и Груја. Један од њих оде у свет по служби, а други остане дома.

После много времена, онај што је остао код куће, обогати се и зажели да разбере што за брата свога. Чуо је био да му је брат у Цариграду, па се крене на ту страну, да се нађе и види с њиме. Путујући, дође на место где је сада црква Светога Аранђела. Ту је била нека механица, у којој се он остави да руча.

Још није био сео за ручак, а путем од истока приспе други путник и одседе и он да се одмори и поруча. Седну заједно да ручају и почну распитивати један другога одакле су, ко су и куд Бог који путује?

³²⁵ “Службени и статистички лист” за храм Св. архангела Гаврила од 13. децембра 1923.

³²⁶ Феликс Каниц: “Србије земља и становништво”, Београд, 1989, књ. II, стр. 368.

Овај с Рудника каже да тражи брата.

А онај с истока опет рекне да се родио на Руднику, да је давно отишао у свет и сад иде да тражи има ли ко жив од рода његовога.

Сад се познаду и изљубе као права браћа.

За спомен тога срећног састанка, сазидају они доцније – тако вели прича – цркву Светога Аранђелу.³²⁷

Ктитори су, дакле, и даље Вуја и Груја.

Касније, предање је још више измењено и са још мање детаља а записао га је и црквени летописац. Ослањајући се на свој “снимак” и говорећи о браћи Никославу и Јовану Радивојевићу, он је констатовао да је натпис “вероватан и инстинит”, а да то потврђује и “предање о постанку ове цркве.манастира”.

А предање вели: “Да су ову цркву-манастир подигла два брата Рудничани, који су се ту, на извору – испод саме цркве на 10 корака даљине – напили воде и у разговору увере се да су рођена браћа, јер се нису познавали, почем су се још у својим мало-летним годинама растали. И за знак тога њихова састанка и познанства сазидају ову цркву-манастир.”³²⁸

Сусрет два брата на овом месту, што је заједничко свим предањима, није био немогућ. Јер, ту је пролазио пут који је повезивао градове Соко и Сврљиг. Тај пут пењао се од Соко града на Озрен и Оштру

чуку, спуштао се у долину Лабуковачке реке, прелазео реку, пео се више села Пирковца и Рашинаца, и преко Дубраве и села Мечји До, водио у град Сврљиг.³²⁹ Један брат из Рудника, идући за Цариград, а други брат из Цариграда, идући за Рудник, могли су да користе овај пут као пречицу – преко Равног и Соко града, односно Софије и Сврљига. Није немогуће да је до сусрета дошло и у хану, механици или на извору. Кад се има у виду и податак да се на “снимку” из 1860. године налази и име Радослава Радивојевића из Рудника, с правом се може закључити да предање, на неки начин, има своје утемељење и у натпису. То није без значаја.

Али, ово није била последња верзија предања. Оно је наставило да живи, да се преноси с колена на колена, мења и скраћује, па једна – досад незабележена – верзија гласи:

“Манастир Св. Аранђео првобитно је постојао у селу Рашинац. Подигла су га два брата хајдука. Браћа су дуго била раздвојена, па су се ту некако срела и, у знак тога, подигла манастир. Али, како у Рашинцу нема воде, манастир није могао да опстане, па је у XIII веку пресељен на ово место, крај врела.”³³⁰

Судећи према овоме, Св. Аранђео, на овом месту, живи свој

³²⁷ М. Ђ. Милићевић: “Кнежевина Србија”, Београд, 1876, стр. 837.

³²⁸ “Етно-културолошки зборник”, Сврљиг, 2001/2002, књ. VII, стр. 235.

³²⁹ Алекса Васиљевић: “О постању Давидовца”, “Дело”, Београд, 1896, књ. X, стр. 257. и “О веровањима и обочајима из Сврљига” – Културна историја Сврљига, Сврљиг, 1996, књ. IV, стр. 68.

³³⁰ Казивања Младена Станковића, из Попшице, рођеног 1922. године. Разговор је обављен 2004. године.

други живот! То би онда могло да значи да се натпис на кубету односио на његово пресељење из Рашинца, а не на првобитну градњу. Тако су се предања све више удаљавала од садржине натписа и стварала конструкције у које је немогуће поверовати.

Па ипак, треба рећи да између Св. Аранђела и Рашинца постоји чврста и дуготрајна веза. У књигама рођених, венчаних и умрлих овог храма, које се чувају од 1852. године, исписиван је податак да се он налази “вѣ Рашинцѣ”, због чега је био и познат као “рашинска црква”.³³¹ Овај назив настао је због тога што је место на коме се храм налази некада припадало атару села Рашинац, за које се зна да је постојало половином XV века.³³² Потврда за ово налази се у црквеном Летопису, у коме се Св. Аранђео приказује као “црква рашинска”, уз објашњење да је назив настао “због села Рашинац које је

постојало кад је црква подигнута.”³³³ Касније, након расељавања овог села, његов атар припао је суседним селима Пирковац и Давидовац, а назив “рашинска црква” коришћен је све до краја Првог светског рата.

Центар свеколике учености

*Иконостас манастира
Св. Архангела Гаврила*

Време настанка манастира не може се утврдити ни уз помоћ натписа који се односи на његово живописаније. До “пописа” односно живописанија дошло је “трудом и потшћанием раба божиа презвитера Ивана и брата его М...”, али се то

³³¹ Књиге рођених, венчаних и умрлих цркве Св. Аранђео за период од 1852. до 1900. године чувају се у Историјском архиву у Нишу. Видети и: М. Ђ. Милићевић: “Кнежевина Србија”, Београд, 1876, стр. 836; Ст. Станојевић: “Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка”, Загреб, 1929, књ. IV, стр. 570; Мил. А Костић: “Књажевац и стари књажевачки округ у прошлости и садашњости”, Београд, 1933, стр. 30; Др Владимир Р. Петковић: “Преглед црквених споменика кроз повесницу српског народа”, Београд, 1950, стр. 10; Др Сретен Петровић: “Митологија, магија и обичаји” – Културна историја Сврљига, Ниш, 1992, књ. II, стр. 23. и Алекса Васиљевић: “О манастиру Св. Аранђелу у Пирковцу” – “Етно-културолошки зборник”, Сврљиг, 2001/2002, књ. VII, стр. 233.

³³² Др Душанка Бојанић-Лукач: “Видин и видинският санцак през 15-16 век”, София, 1975, стр. 78.

³³³ Група аутора: “Језик, култура, цивилизација” – Културна историја Сврљига, Ниш, 1992, књ. II, стр. 234. и “Етно-културолошки зборник”, Сврљиг, 2001/2002, књ. VII, стр. 235.

никако не може везати за 1518. годину. За то постоји неколико разлога. Прво, манастир Св. Аранђео постојао је још приликом пада ових крајева под турску власт и обухваћен је пописом Видинског санџака из 1454/55. године. Друго, тачност “снимка” натписа на кубету из 1860. године доведена је у питање још приликом првог објављивања. Треће, нереална је тврдња да је храм живописан 64 године после пописа Видинског санџака, у време ропства под Турцима. Све те околности упућују на једино могући закључак да је храм настао знатно раније, пре доласка Турака.

Непостојање података о времену настанка Св. Аранђеља допушта могућност да се до њега дође индиректно, преко једног значајног писаног документа. У културној историји Србије познати су Сврљишки одломци јеванђеља из 1279. године. Познато је и да је те одломке преписао монах Војсил Граматик, као и да је на њима оставио запис: “Написах ове књиге свештенику Георгију, а званом попу Радославу у граду Сврљигу, за владања цара Иваила и у време епископа нишког Никодима године 6787. (тј. 1279).”³³⁴ Ако се зна да су овакве књиге преписиване у манастирима и да је преписивање трајало дуго, са доста поуздања може

се сматрати да су и Сврљишки одломци јеванђеља манастирска творевина. А како у сврљишкој нахији није постојао ниједан други манастир, преписивање је могло да буде изведено једино у Св. Аранђелу. Из тога даље произилази закључак да је манастир Св. Аранђео у то време морао да постоји, тј. да се његов настанак може везати најкасније за половину XIII века.

Да не треба олако одбацити хипотезу да су Сврљишки одломци јеванђеља настали у Св. Аранђелу, показује и једна констатација Алексе Васиљевића о овом манастиру. Та констатација гласи: “Овај је ман(астир) био II место по важн(ости) у доба када је у Сврљигу цветала луча просвете, а доцније I-и извор, центар свеколике учености и школовања (Види одломак Сврљ(ишког) еванђ(еља) у 20. Гласнику Ср(пског) уч(еног) др(уштва).”³³⁵ Овако срочена реченица сама по себи указује на значајну улогу манастира Св. Аранђео у културној историји Сврљига и успоставља везу између њега и Сврљишких одломака јеванђеља. Пошто реченица представља део теза за рукопис, а не коначну верзију рукописа, оваква формулација недвосмислено наводи на закључак да би коначна верзија морала да садржи целовитије објашњење о улози манастира као “првог извора” и “центра свеколике учености.” Али, како коначне верзије рукописа нема, о томе се може само нагађати. Што се тиче навода о манастиру као “центру свеколиког школовања”, он је у

³³⁴ Никола Родић: “Сврљишки одломци јеванђеља”, Сврљиг, 1999, стр. 61. и Љуб. Стојановић: “Стари српски записи и натписи”, Београд, 1982, књ. I, стр. 12. Иваил је био бугарски цар од 1277. до 1280. године (Д. Косев, Хр. Христов и Д. Ангелов: “Кратка историја на Бугарија”, Софија, 1962, стр. 57-59.

³³⁵ “О манастиру Св. Аранђелу у Пирковцу” – “Етно-културолошки зборник”, Сврљиг, 2001/2002, књ. VII, стр. 234.

тезама илустрован податком да су “сви свешт(еници), па и најст(арији), који се памте у Сврљ(игу) и околини, ту свршили школу-богословију као Калуђ(ери), а и многи мирски људи.”³³⁶

Са доста реалности може се, дакле, претпоставити да је манастир Св. Аранђео настао у XIII веку.

Најстарији писани податак о манастиру Св. Аранђео потиче с половине XV века. То је било време када су ови предели пали под Турску власт: 1454. године заузео их је и опустошио султан Мехмед II Освајач. Градови Сврљиг и Соко ушли су тада у састав Видинског санцака. Приликом пописа 1454/55. године, извршеног по налогу султана Мехмеда II Освајача, евидентирана је “мерза Архангел”.³³⁷ То значи да је манастир Св. Аранђео, самим тим што је пописан као “мерза”, већ био оставио за собом поприличан број година. Мерза је била у саставу тимара кадије Сврљига, “пуста и напуштена”.³³⁸ Из тога се може закључити да је Св. Аранђео био ненастањен. Овом тимару припадало је, иначе, и село Рашинац, које је имало шест кућа, једну удовицу и три нежење. Сам податак да се радило о пустој и напуштеној богомољи, довољно казује да је она била у лошем стању још у време постојања села Рашинац, по коме је и добила назив “рашинска црква”.

Но, ако је тада пописан као мерза, овај храм, четврт века касније,

1478/81. године, пописан је под правим називом “манастир Свети Архангел” уз констатацију да је “изван пређашњег дефтера.”³³⁹ То би могло да значи да у предходном попису манастир није регистрован. Тај попис обављен је 1466. године, а њиме је било обухваћено и село Перковица, тј. Пирковац, које се налази у непосредној близини манастира и које је имало 20 кућа и три нежење.³⁴⁰ Манастир је 1478/81. године имао једну кућу, од које је тимарски приход износио 1.015, и пашњак “у личном коришћењу”, од којег је тимарски приход износио 134 аспре. Као и раније, припадао је тимару кадије Сврљига, у чијем саставу је било и село Рашинац са 15 кућа и две нежење. Податак да је манастир имао кућу и земљишни посед представља још једну потврду да је постојао још пре доласка Турака.

“Манастир Архангел”, који “спада кџм Сврлиг”³⁴¹, пописан је и 1560. године. Он је тада, заједно са селом Галибабинац, и мерзом Мечи До, припадао тимару Мехмеда, сина Мустафе. У то време, у овом делу Видинског санцака, било је мало манастира: у нахијама Видин и Бања није било ни једног, а у нахијама Тимок и Сврљиг само по један.³⁴² Из тога постаје јасно да је Св. Аранђео био једини манастир на територији нахија Сврљиг и Бања. Но, насупрот

³³⁶ Исто.

³³⁷ Др Душанка Бојанић-Лукач: “Видин и видинският санцак през 15-16 век”, София, 1975, стр. 78.

³³⁸ Исто.

³³⁹ Душанка Бојанић: “Фрагменти једног збирног и једног опширног пописа Видинског санцака из друге половине XV века”, Београд, 1973, стр. 140.

³⁴⁰ Исто, стр. 44.

³⁴¹ Душанка Бојанић-Лукач: “Видин и видинският санцак през 15-16 век”, София, 1975, стр. 135.

³⁴² Исто, стр. 13.

томе, он је и даље био ненастањен и пуст: за разлику од пописа из 1478/81. године, сада је тимарски приход износио само 57 аспри. Безмало, манастир је био у стању у каквом се налазио и половином XV века, када је пописан као мерза. Тачније, за 106 година, извршена су три пописа и он је увек био ненастањен. То није била случајност, већ појава карактеристична и за друге манастире у овом делу Видинског санџака. Ово због тога што се српски монаси “нису умели наредити с Турцима, већ су испред њих бежали.”³⁴³ Постоји податак да је, “кад је 1437. деспот Ђурађ морао предати Турцима крајеве источно од Мораве, настало преселение многим иноком од својих (об)италишт, уви!”³⁴⁴

Овакво стање било је, изгледа, само у турском периоду. Јер, манастир је пре и после овог периода, тј. пре доласка и после одласка Турака, био настањен. Постоји предање да је село Пирковац настало управо захваљујући манастирским калуђерима. По том предању, село су “засели манастирски кованције-кошничари, које су калуђери узели да им чувају кошнице.”³⁴⁵ Населивши се близу манастира, кованције су оформиле насеобину, која је калуђерима служила као место “за увесељење”, тј. “сотворили су пир и торженство”. Калуђери и кованције

живели су у миру и слози, “па се доцније некако позавађују и поделе.”³⁴⁶ Ако се има у виду да је село Пирковац 1466. године имало 20 кућа, то би могло да значи да је оно настало знатно раније. А како су село заселиле манастирске кованције, тиме се такође потврђује мишљење да је манастир стара богомоља.

³⁴³ Василије Марковић: “Православно монаштво и манастири у средњовековној Србији”, Сремски Карловци, 1920, стр. 124.

³⁴⁴ Исто.

³⁴⁵ Алекса Васиљевић: “О манастиру Св. Арханђелу у Пирковцу” – “Етно-културолошки зборник”, Сврљиг, 2001/2002, књ. VII, стр. 233.

³⁴⁶ Исто.